

B 2486

176

Maer

Muusika algus-õpetus.

J. Kappel,

muusikaõpetaja Peterburis.

Muusika

Algu - õpetus.

Kirjutanud

J. Kappel,

muusikaõpetaja Peterburis.

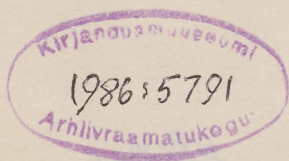

Jurjewis (Gartus).

„Postimehe“ — J. Tõnisson'i — trükitaja kirjastus.

1903.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 25 октября 1902 г.

S i s e k o r d.

I. Heli õpetus.

	Lehet.
1. Heli ahtmed	5
2. Noodi märgid	6
3. Noodi mõtmed	6—7
4. Mõus ja muudetud helid	7—8
5. Tüüed ja pooled heli-ahtmed	8

II. Helide kestvusest.

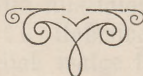
6. Taktist	9—13
7. Paused ehk puhke-märgid	13
8. Nootide vältuse pikendamine	13—14
9. Nootide vältuse lühendamine	14—15
10. Mjandõõt ehk tempo	15—16
11. Kergitused ja lühendused noodi kirjjas	17—18

III. Helisugude õpetus.

12. Heliredelid	18
13. Dur-heliredel	18—20
14. Moll-heliredel	20—25
15. Helitõugude sugulus	25—27

IV. Heliaastmete õpetus.

16. Intervallid	27—29
17. Muudetud intervallid	30—31
18. Intervallide ümberpööre	31
19. Intervallide jagamine	32
20. Dissonantide tajundamine (Auflösung).	32—34
21. ümmerdamine ehk transponeerimine	34—35
22. Heli-ehited	35—38
Liija (ülesanded)	39—43

1. Heli õpetus.

Kõik, mis meie kuulmise läbi tunneme ja mõistame, tähendame meie sõnaga „kõla.“ Meie tunneme, et ühe mänguriista pääl jännitatud kõla väga mitmesugune on, et klaveri ja kandle keeled igaüks koguni iseriisi kõlawad, mõned madalamalt, mõned jälle kõrgemalt. Paksud ja pikad keeled kõlawad jämedalt ehk madalalt, — peenemad ja lühemad annawad heledamat ehk kõrgemat kõla.

1. Heli ahtmed.

§ 1. Kõla määratud kõrguses nimetatakse heliks. Muusikas on kõige madalamast kuni kõige kõrgema helini ligi 100 heli (toonit), s. o. nüüfusuid, mis inimese kõrwil weel arusaadawad on. Muusikas tarwitatakse ainult seitset heli, mida alguis-helideks nimetatakse. Nende 7-me heli ehk heliahtme nimed on järgmised: c, d, e, f, g, a, h, ehk Italia keeles: do, re, mi, fa, sol, la, si.

do	re	mi	fa	sol	la	si
c	d	e	f	g	a	h

§ 2. Klaveri ehk orelit pääl on need 7 heli walgete klahwide pääl leida. Walgeid klahwisid nimetatakse alumisteks, nende wahel olewaid muste ülemisteks klahwideks. Esimene heli ehk 1-me heliahte, siin pildis c ehk do, seisab walge klahwi pääl, tema kõrwil d (re), siis e (mi) jne.; h järele tuleb jälle c, ja jellea ühes feesama ahtmete ford, nii kaugele kui klahwide rida ulatab. Ühest c-st kuni teise c-ni, ehk d-st kuni d-ni jne. on kaheksa heli. Nüüfusuid helide järku nimetatakse oktaawiks. Oktaawid on järgmised: Kontra-, suur-, väike-, ühe-, kahe-, kolme-, ja nelja joonega oktaaw.

2. Noodi märgid.

§ 3. Märka, millega helisid tähendatakse, nimetatakse nootideks. Neid on kahesuguseid: valgeid $\circ$ ja muste $\bullet$. Meie kirjutame neid viie joone päale ja wahela. Neid viit joont kokku nimetatakse noodi-joonestikuks. Jooni loetakse altpoolt ülesie. Kõrgemate ja madalamate nootide üleskirjutamisel tarvitatakse abijooni.

Abijooned.

Noodid joonte pääl, joonte wahel.

1.

3. Noodi wõtmed.

§ 4. Et abijooni mitte ülesliiga tarvitada, pruugitakse iheäralikka märka, mida noodi wõtmeteks nimetatakse. Wõtmete abil wõime ühe ja sellejama joonestiku pääl nootide nimesid ja seeläbi helide seiju muuta. Noodi wõtmed on noot g seisab teisel järgmised: a) Wiinli. ; joonel; b) basši. ; ehk f-wöti, ehk g-wöti, wäitke oftawi f seisab neljandal joonel.

§ 5. Teiste wõtmete tarwis on üks ainukene märk, nimelt $\|$ ehk $\|$. Misesugusel joonel see wöti seisab, sääl on ühejoonega ehk teismine c. Need wõtmed on järgmised: a) Diskandi-wöti: noot c on esimesel joonel; b) alti-wöti: noot c on kolmandal joonel; d) tenori-wöti: noot c on neljandal joonel. Nendest wõtmetest pruugitakse ainult alti- ja tenori-wötit ja nimelt orkestri mänguriistade juures. Wõtame kolm nooti ja kirjutame nende ette ühe ülewäl nimetatud wõtme, siis näeme, et nootide nimesed muutuwad. Näituseks:

Wiinli, basši, diskandi, alti, tenori-wõtmes.

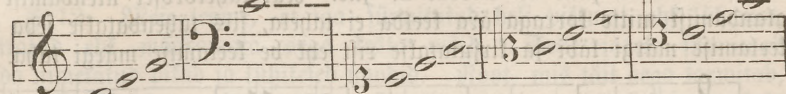
2.

Ülesanne 1.

Pane järgmised wiinli-wõtmes kirjutatud noodid (waata lihas) 1) alti- ja 2) tenori-wõtmesse ümber.

Wõtame aga kolm nooti, c, e, g wiinli-wõtmes, ja kirjutame neid teistes wõtmetes ümber, siis näeme, et noodi nimed jeksamaks jääwad, ainult noodi seisukoht muntuneh. Näituseks:

Wiinli, basfi, diskandi, alti, tenori-wõtmes.

3.

c e g c e g c e g c e g c e g

Ülesanne 2.

Järgmised a) alti- ja b) tenori-wõtme noodid saagu wiinli-wõtmesse ümber pandud: c) Järgmised tenori-wõtme noodid saagu basfi-wõtmesse ümber pandud.

4. Alguš ja mündetud helid.

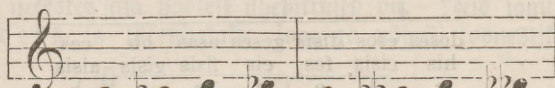
§ 6. Need helid, mis meie walgete klahwide pääl tundma õppi-
time, näituseks c, d, e, f, g, a, h, on algushelid. Toonid
mustade klahwide pääl on algushelidest saadud ja nimetatakse muu-
detud helideks. Niisugust helide muntmist tähendatakse järgmiste
märkidega: ♯ ja ♭.

§ 7. Ülendamise märk ehk rist (♯) tõstab noodi, mille
ees ta seisab, poole heli kõrgemaks. Ülendatud noodi nimi saadakse selle
läbi, et nootidele lõpp „is“ juurde lisatakse. Nii saab c-st — cis,
d-st — dis jne. Aahetõrdne rist (×) tõstab noodi, mille ees ta
seisab, täie heli kõrgemaks, ja lisatakse noodi nimele lõpp „isis“ juurde.
Nii ei saa c-st mitte cis, waid cisis, d-st mitte dis, waid disis jne.

4.

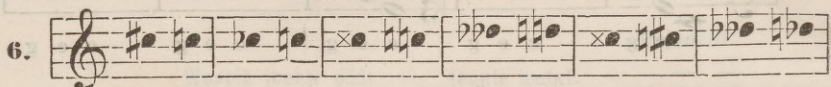
c cis, d dis; c cisis, d disis.

§ 8. Alandamise märk ehk ke (♭) alandab nooti poole
astme võrra. Alandatud noodi nimi jünuib selleläbi, et algus-noodile
lõpp „es“ juurde lisatakse. Nii saab c-st — ces, d-st — des jne.
Aahetõrdne ke (♭♭) alandab nooti täie astme võrra. Noodi
nimele lisatakse lõpp „eses“ juurde. Nii ei saa siis c-st mitte ces,
waid ceses, d-st mitte des, waid deses jne.

5.

c ces, d des; c ceses, d deses.

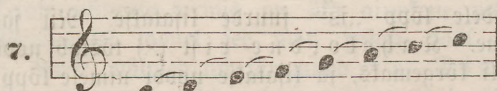
§ 9. Keelamise märg (h) annab noodile, mille ees ta seisab, jälle oma esialguse nime. Nii saab cis-ist jälle c, dis-ist d, ces-est c, des-est d, jne. Kahetfordne keelamise märg (hh) viib kahetfordset ülendatud ja alandatud noodid oma esialglikele seijukohale tagasi. Nii saab cisist jälle c, desest d, jne. Kui kahetfordset ülendamist ehk alandamist mitte korraga ära feelda ei taheta, siis tähendatakse seda ühe feelamise märgi läbi ja kirjutatakse rist ehk be feelamise märgi taha.

cis c, ces c, eisis c, deses d cisis cis, deses des.

5. Täied ja pooled heli-astmed.

§ 10. Võtame faks heli walgete klahwide pääl kõrvuti, näituseks c ja d (mõlemad algushelid), siis näeme, et nende vahel veel üks heli seisab, nimelt musta klahvi pääl. Niisugused helid, millede vahel üks heli seisab, on täied heliastmed. Nii on siis c—d (nende vahel on cis), d—e (nende vahel on dis), jne. täied helid, niisama cis—dis, fis—gis, jne. Need helid, mille vahel heli ei leita, nagu e—f, h—c, cis—d jne., on pooled heliastmed, mida ülendamise ehk alandamise läbi haadakse. Ühes oftawis leiame wiis täit- ja faks poolt astet; esiteks tulewad 2 täit astet, c—d, d—e, ja nende järel üks pool aste, e—f; siis tuleb 3 täit astet, f—g, g—a, a—h, ja wiimaks üks pool aste, h—c.

1 1 1/2 1 1 1 1/2 heli.

§ 11. Paneme klaveri pääl näituseks helid cis ja des helisema, siis märkame, et mõlematel mitte ainult üks ja feelama heli kõrgus ei ole, waid et nad ka ühe ja feelama heliastme pääl seisawad. Niisuguseid helisid hiiutakse ühte helisewateks helideks, wõõra sõnaga enharmonia.

Rõnda saab siis iga heli kolmetordse nime; näituseks:

hisis	feses	eisis	ceses			
des	es	ges	as	b		
cis	dis	fis	gis	ais		
						
deses	eses	disis	geses	asas	bb	ces
his	cisis	fes	eis	fisis	gis	ais
c	d	e	f	g	a	h

II. Selide keetwuseft.

§ 12. Meie teame, et iga sünnitatud heli pikemat ehk lühemat, määratud ehk määramata aega kesta võib. Selle järele sünnivad nõnda nimetatud pikad ja lühikesed noodid. Noot, mis täit aega tarvitab, nimetatakse täisnoodiks (=). Poolitame täie noodi, siis saame kaks poolnooti ($\frac{1}{2}$); jagame poole noodi veel pooleks, siis saame kaks weerand-nooti ($\frac{1}{4}$); weerand-noot annab jagamise läbi kaks kahesandikku ($\frac{1}{8}$); kahesandik annab jagamise läbi kaks kuuteistkümnendikku ($\frac{1}{16}$); kuuteistkümnendik annab jagamise läbi kaks kolmekümne-kahendikku ($\frac{1}{32}$) jne.

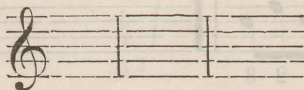
täis	noot	=
pool	"	$\frac{1}{2}$
weerand	"	$\frac{1}{4}$
kahesandik	"	$\frac{1}{8}$
kuuteistkümn.	"	$\frac{1}{16}$
kolmek.-kahendik	"	$\frac{1}{32}$

jne.

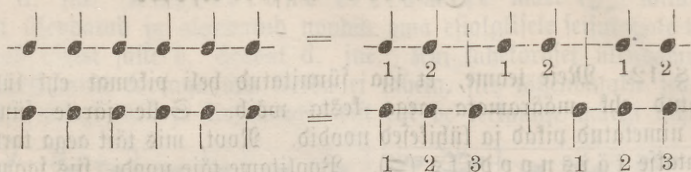
Täis-noodil on 2 pool-nooti ehk 4 weerandit ehk 8 kahesandikku jne.; pool-noodil on 2 weerandit ehk 4 kahesandikku ehk 8 kuuteistkümnendikku jne.; weerand-noodil on 2 kahesandikku, ehk 4 kuuteistkümnendikku, ehk 8 kolmekümnekahendikku jne.

6. Taktiit.

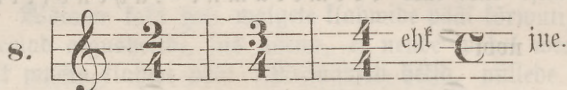
§ 13. Mitme-väärtuslised noodid jagunewad määntükkides ikka jagudesse, mis igestes aja poolest ühepikkused on. Neid jagusid nimetatakse taktideks ja tähendatakse joonega põigiti joonestiku päale:

Wõtame rida nootifid ja jagame nad arvu kahe ehk kolme läbi, siis saame mitu üheajalist järku:

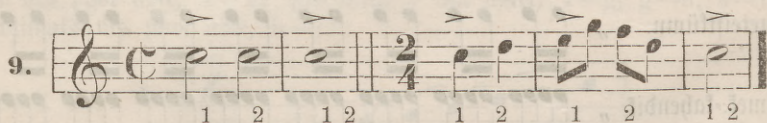
§ 14. Riivuguse jagamise läbi saame siis järgmised taktitõund: a) kaheajalised, b) kolmeajalised ja d) kookupandud taktitõund. Need mitmesugused taktitõund saavad muusikas takti eesmärkide läbi illes tähendatud. Eesmärk saab muid - numbritega joonestiku päale kirjutatud:

§ 15. a) kaheajalised taktitõund on:

1) wäike *alla breve* ehk kakskahendit-takt (C ehk $2/2$). Rõhk on esimese takti noodi ehk kõwa taktijao pääl, teised noodid on rõhuta. Rõhutatud noodid saavad märgiga > tähendatud.

2) kaksweerand-takt ($2/4$); rõhk on esimese taktinoodi pääl, teised noodid on rõhuta.

3) kakskahetjandit- ($2/8$) ja kakskuueteistkümnendit-takt ($2/16$); tarvitatakse harwa.

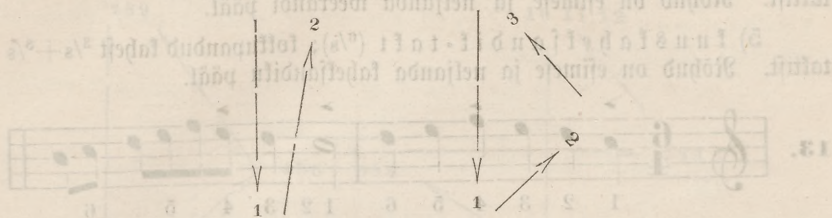
§ 16. b) kolmeajalised taktitõund on:

1) kolmkahendit-takt ($3/2$); rõhk on esimese taktinoodi pääl.
2) kolmweerstand-takt ($3/4$); rõhk on esimese taktinoodi ehk esimese weerandi pääl.

3) kolmkahetjandit-takt ($3/8$), rõhk on esimese taktinoodi ehk esimese kahetjandiku pääl.

Taktilöömine kahe- ja kolmejaolistes taktitõugudes on järgmine :

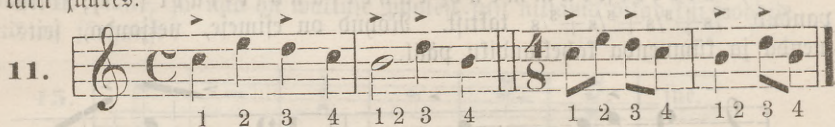
Ülesanne 3.

Järgmised noodid (vaata lisas) saagu õigesti $\frac{3}{4}$ taktisise jaotatud.

§ 17. d) kottupandud taktitõuud on:

1) neliweerand - takt (c eht $\frac{4}{4}$); kottupandud kahest $\frac{2}{4}$ taktist, s. o. $\frac{2}{4} + \frac{2}{4}$. Rõhud on siin esimene ja kolmanda weerandi pääl, esimene weerand saab enam rõhutud, kui kolmas.

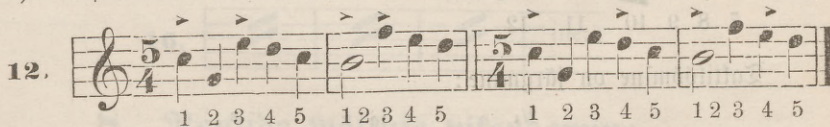
2) nelikahetjandik - takt ($\frac{4}{8}$); rõhud nagu neliweerand - takti juures.

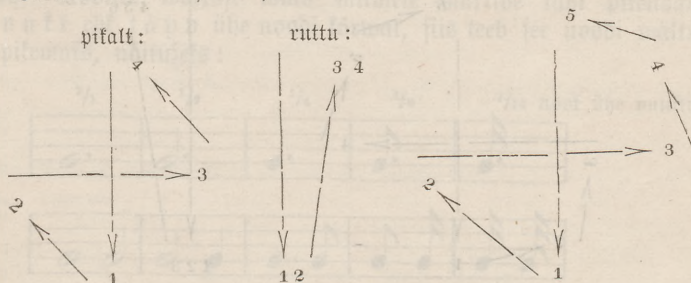
Ülesanne 4.

Järgmised noodid saagu õigesti $\frac{4}{4}$ taktisise jaotatud.

3) viisweerand - takt ($\frac{5}{4}$); kottupandud kas $\frac{2}{4} + \frac{3}{4}$ eht $\frac{3}{4} + \frac{2}{4}$ taktitõuust; rõhud on :

Taktilöömine $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{8}$ ja $\frac{5}{4}$ taktides on järgmine :

4) kuusweerstand-takt ($\frac{6}{4}$); kokkupandud kahest $\frac{3}{4} + \frac{3}{4}$ taktist. Rõhud on esimese ja neljanda weerandi pääl.

5) kuuskahelksandik-takt ($\frac{6}{8}$); kokkupandud kahest $\frac{3}{8} + \frac{3}{8}$ taktist. Rõhud on esimese ja neljanda kahelksandiku pääl.

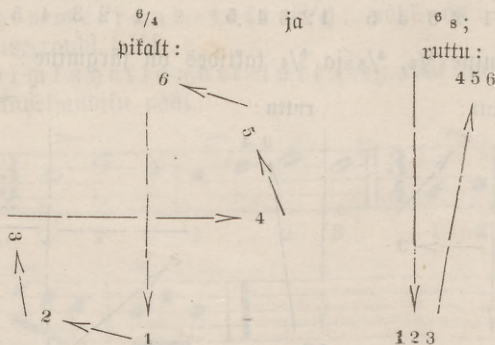
13.

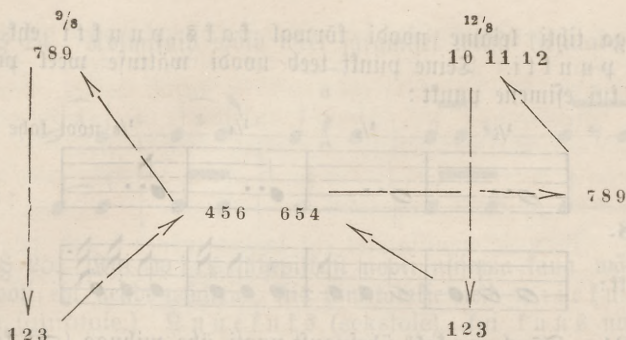
6) üheksakahelksandik-takt ($\frac{9}{8}$); kokkupandud kolmest $\frac{3}{8} + \frac{3}{8} + \frac{3}{8}$ taktist. Rõhud on esimese, neljanda ja seitsmenda kahelksandiku pääl.

7) kaksteistkümmendikahelksandik-takt ($\frac{12}{8}$); kokkupandud $\frac{3}{8} + \frac{3}{8} + \frac{3}{8} + \frac{3}{8} + \frac{3}{8} + \frac{3}{8}$ taktist. Rõhud on esimese, neljanda, seitsmenda ja kümnenda kahelksandiku pääl.

14.

Taktilöömine on järgmine:

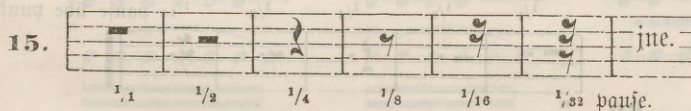

Ülesanne 5.

Järgmised noodid saagu õigelt $\frac{6}{8}$ taktisise jaotatud.

7. Paused ehk puhke-märgid.

§ 18. Paused ehk puhke-märgid kirjutatakse niisama, kui noodid joonestiku päale, ja nad on wältuse poolest just niisama pikad kui noodid. Neid on järgmisi:

§ 19. Kui paused pikemat aega peawad kestma, näituseks 6, 8, 10 täis-noodi ajapikkust, siis tõmmatakse kaks joont põigiti joonestikust läbi ja kirjutatakse arwud nende üle, tähendusüks, mitu takti pauseid on:

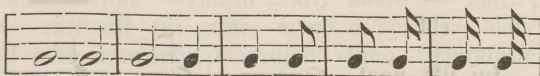
8. Nootide wältuse pikendamine.

§ 20. Nootide wältust võib mitmete märkide läbi pikendada. Seisab p u n k t ehk t ä p p ühe noodi kõrwal, siis teeb see noodi wältuse pool osa pikemaks, näituseks:

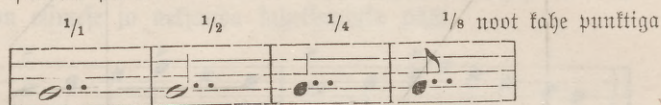
$\frac{1}{1}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{16}$ noot ühe punktiga

17.

on nii pikk:

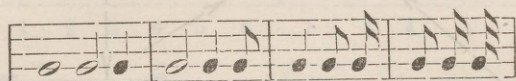

Wäga tihti leiame noodi kõrwal faks punktti ehk kahe-
fordse punktti. Teine punkt teeb noodi wältuse veel poole aja
pikemaks, kui esimene punkt:

18.

on nii pikk:

§ 21. Tõmbame faks ühesugust nooti ühe wiibuga (—) kofku, siis
jaab esimene noot mængitud, aga teine üksnes wäljapeetud. Selle läbi
jaab noodi wältus pikendatud:

Kirjutatakse:

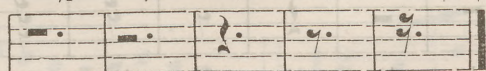
mængitakse:

19.

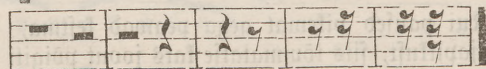
§ 22. Niisama kui punkt noodi wältust pikendab, nii pikendab
ta ka pausete wältust:

$\frac{1}{1}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{16}$ pause ühe punktiga.

20.

on nii pikk:

9. Nootide wältuse lühendamine.

§ 23. Kui kolm nooti (pooled, weerandid ehk kaheksandikud)
niisama kaua peawad wältama, kui faks nooti (pooled, weerandid ehk
kaheksandikud) ehk nende wäärtus, siis on see wältuse lühendamine.
Nisugust kahe asemel kolmeks jagatud nooti hüüitakse kolmik, wõõra
sõnaga triol. Kolmit tähendatatakse jeeläbi ära, et kolm nooti wiibuga
koffu tõmmataks ja tema alla arw 3 kirjutataks. Kolmikute wältus
on järgmine:

Kolm nooti wältawad nii kaua

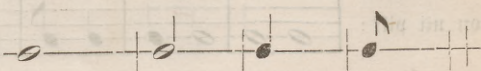

kui faks nooti

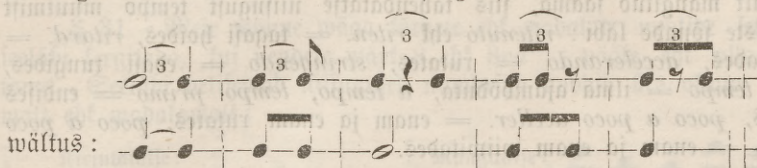

ehk

kui üks noot

§ 24. Kolmikuid võib veel järgmisel viisil kirjutada :

§ 25. Kui viis ühepikkust nooti niisama kaua vältavad kui neli nooti ehk nende väärtus, siis nimetatakse neid viieküfks, võõra sõnaga (quintole.) Kuueküfks (seksstole), kui kuus nooti niisama kaua vältavad kui neli, ehk nende väärtus. Seitseküfks, (septole) kui seitse nooti niisama kaua vältavad kui kuus ehk neli, ehk nende väärtus :

10. Ajamõõt ehk tempo.

§ 26. Nootide vältus isesehes on meil teada. Sellegi pärast võib ühes mängutiitis näituseks weerand-nooti rutemalt ehk pikemalt mängida. Sellest näeme, et nootide ajamõõt ehk tempo väga mitme-
fugune on :

1) pikaline tempo: *largo*, *adagio* = pikalt; *larghissimo*, *lento* = õige pikalt; *grave* = rängalt. 2) paras tempo: *larghetto* = vähe pikkamisi, *andante* = käies, *andantino* = aegamööda jne. 3) kärmem tempo: *allegretto* = vähe rutemini, tervelt, *moderato* = parajalt, *allegro moderato* = parajalt ruttu. 4) rutuline tempo: *allegro* = ruttu, *animato* = elawalt, jne. 5) kiireline tempo: *allegro con fuoco* = tuliselt, ruttu, *allegro* = väga ruttu, *allegro vivace*, *vivace* = õige elawalt, *vivacissimo* = lennotes, *presto*, *prestissimo* = nii ruttu kui võimalik. Mõnede sõnadele panakse veel teised sõnad ligi: *assai* = väga, *piu* = enam, *meno* = vähem, *non troppo* = mitte liialt, *molto* = palju; näituseks: *piu allegro* = rutemalt kui enne, *meno allegro* = vähem rutemalt, jne.

Kõik need ajamõõdu määravad sõnad kirjutatakse helitiiki algsel nootide päale.

§ 27. Peawad muusikatüüsis mõned kohad pikemalt, mõned jälle rutemalt mängitud saama, siis tähendatakse niisugust tempo muutmist järgmistele sõnade läbi: *ritenuto* ehk *riten.* = tagasi hoides, *ritard.* = wiivitades, *accelerando* = rutates, *stringendo* = edasi tungides, *senza tempo* = ilma ajamõduta, *a tempo*, *tempo primo* = endises tempos, *poco a poco accel.* = enam ja enam rutates, *poco a poco ritard.* = enam ja enam wiivitades.

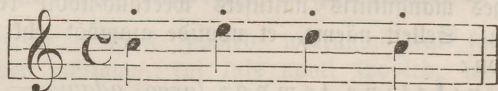
§ 28. Peawad muusikatüüsis ehk laulus mõned kohad tasefemalt, mõned jälle kõwemalt mängitud saama, ehk ütsitud noodid enam rõhutud kui teised, siis on selleks ihesugused sõnad ehk märgid olemas ja nimelt: *piano* (*p*) = taja, *pianissimo* (*pp*) = õige taja, *piano pianissimo* (*ppp*) = nii taja kui võimalik; *mezzo forte* (*mf*) = pool waljult, *forte* (*f*) = kõwasti, waljult; *fortissimo* (*ff*) = õige waljult, *forte fortissimo* (*fff*) = nii waljult kui võimalik; *sforzando* (*sf*) = äristi waljult; *crescendo* (*cresc.*) ehk märk < = paisudes; *decrecendo* (*decresc.*) ehk märk > = kahanedes; *poco a poco cresc.* = enam ja enam paisudes, *diminuendo* (*dim.*) = tasanedes.

§ 29. Tähetakse laulus ehk mängutüüsis üht nooti iheäransis pikalt pidada, siis kirjutatakse selle noodi pääle ehk alla märk ◡ ehk ◤ , mida peataja ehk *fermate* nimetame.

§ 30. Peawad mõned noodid lühemalt mängitud saama kui teised, siis tähendatakse seda sõnade *staccato* ja *staccatissimo*, ehk punktide ja kommade läbi. Sõna *staccato* tähendab, et iga punktiga noot umbes neljanda osa oma ajapikkusest kaotab, ja seeläbi noodi wahel puhke-märgid seisawad. *Staccatissimo* tähendab, et iga kommaga noot poole osa oma ajapikkusest kaotab, näitujeks:

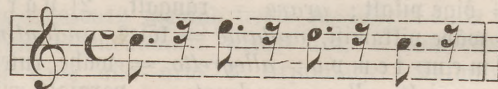
staccato.

Kirjutatakse:

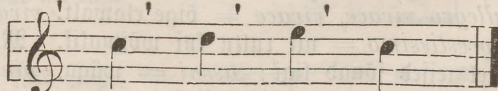
21.

Mängitakse:

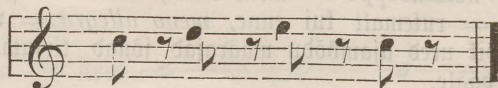

staccatissimo.

Kirjutatakse:

Mängitakse:

11. Kergitused ja lühendused noodi kirjjas.

§ 31. Meie võime väga kõrgete ehk madalate nootide lugemist seeläbi kergitada, kui nendele märk 8 ehk *8va* püäle ehk alla kirjutame. Seeläbi helisuvad niisugused numbriga noodid üks oktaav kõrge-
malt ehk madalamalt :

Kirjutatafje : Mängitatafje :

22. *8va* *8va*

§ 32. Riipea kui punktid *8va* märgist lõpewad ja sõna *loco* (s. o. õigel kohal) kirjutatafje, siis mängitatafje järeltulewad noodid se-
samas oktaavis, kuidas nad tõesti tähendatud on :

Kirjutatafje : *loco.*

23. *8va*

Mängitatafje :

§ 33. Teine kergituse märk on kordaja. Ta näitab, et noodid
funi jelle määrgini weel üks kord mängitud jaakfiwad. Seisab
kordamise märk mõlemal pool, siis saab iga järk korratud :

Kirjutatafje :

24.

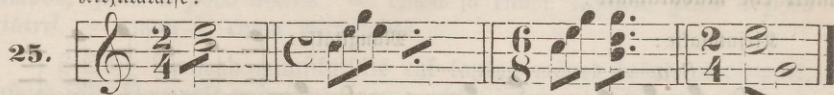
Mängitatafje :

§ 34. Kui mängutükk eestotsast tuleb korrata, siis seisab tüki lõpul
sõna *da capo* (eestotsast). Kui kordamine mitte eestotsast, waid ühest
teisest kohast algama peab, siis tähendatafje seda selle ♩ märgiga, mida

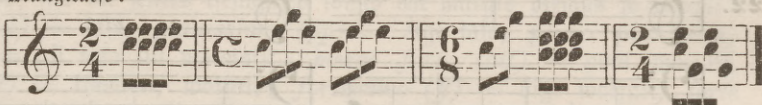
dal segno (D. S.) hüütakse. *Edna fine* tähendab „ots“ ehk „lõpp“; *da capo al fine* tähendab „uuesti eest kuni otjani“ ehk tükk saab nii faagele veel lord mängitud, kus sõna „fine“ seisab.

§ 35. Roota võib lühendatud kombel nõnda kirjutada:

Kirjutatakse:

Mängitakse:

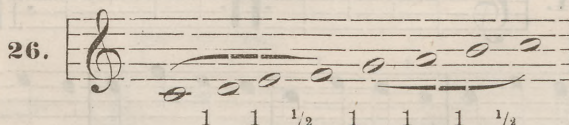
III. Helisugude õpetus.

12. Heliredelid.

§ 36. Heliredel on kahest ühesugusest jaost kokkupandud. Meid jagusid nimetatakse võõra sõnaga „tetrachord.“ Igas jaos on 2 täit- ja üs pool-heliastet; mõlemate jagude vahel seisab täis heli. Heliredelit, mis täitest ja pooltest helidest on kokkupandud, nimetatakse võõra sõnaga diatoniliseks heliredeliks; kui ta aga ainult pooltest helidest kokku on seatud — kromatiliselt heliredeliks. Heli- lugud on: dur ja moll.

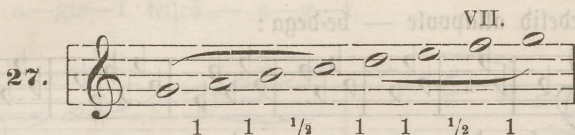
13. Dur-heliredel.

§ 37. Pää dur-heliredel ehk tõug on C-dur; tema järele sünni- tame kõiki teisi. Täie ja poolste astmete vahed dur-heliredelites on järg- mised: esiti 2 täit-astet, siis üks pool-aste; tema järele 3 täit ja viimaks üks pool-aste:

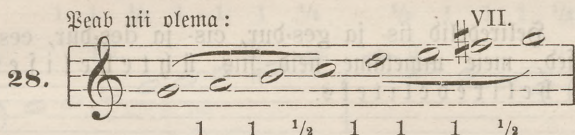

§ 38. Mii kui meie juba § 36 hakatuseel võlnud, on heliredel kahest jaost (tetrachord) kokku pandud. Esimene jagu hakkab t o o n i k a g a (s. o. I. heliastmega), teine jagu d o m i n a n t i g a (s. o. V. heliast-

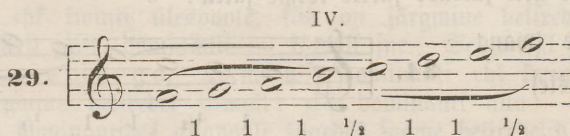
mega) pääle. Algame nüüd heliredelit dominantiga-ga, see on teie jao esimese noodiga, siis saame uue heliredeli, nimelt g-duri, ühe ristiga. Mikspärast saab g-durile üks rist ettepanud? Sellepärast, et 6-da ja 7-da heliastme wahel e-f pool-aste on, peab aga seaduste järel (nii kui c-duris) täis-aste olema. Nii saab siis 7-es heliaste (f) ülen-datud ja saame „f“ asemel „fis“ ja sellega õige heli järje kätte:

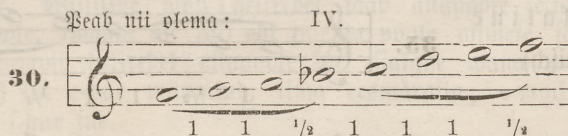
Peab nii olema:

§ 39. Mängime nüüd c-dur heliredelit allapidi, siis näeme, et teine jagu (tetrachord, waata § 36) alumiise dominantiga pääle hakkab. Algame nüüd uut heliredelit alumiise dominantiga, f-ga, siis saame f-duri. Siin peame aga ka tähele panema, et heliastme wahel 3-st kuni 4-da helini liig suur on (pool heliastmel seisab täis-aste), sellepärast alandatakse 4-dat heli, ja saame siis „h“ asemel „b“ ja sellega õige h-li järje kätte:

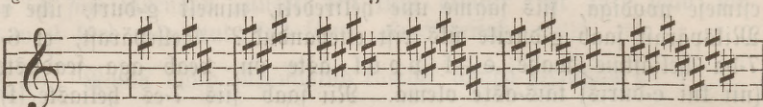
Peab nii olema:

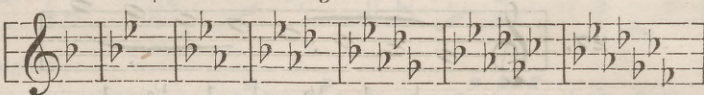
§ 40. Heliredeli ehk helitõugude seadmine dominantide järel üles-ja allapoole, nimetatakse dominantide ehk kwintide ringiks. Loeme e-st dominantini ehk kwinti ülespoole, siis on järgmine heliredel (helitõug) g-dur; sellest jälle dominantini d-dur; d-st jälle dominantini a-dur jne. Sedawiisi dominantides ülespoole lugedes, saame heliredelid ristidega. Loeme e-st dominantini ehk kwinti allapoole, siis on järgmine heliredel f-dur; sellest jälle dominantini — b-dur, jne.

Sedawiisi dominantides allapoole lugedes, saame heliredelid (tõund) be-dega.

Heliredelid ülespoole — ristidega :

31.
c g d a e h fis cis-dur.

Heliredelid allapoole — be-dega :

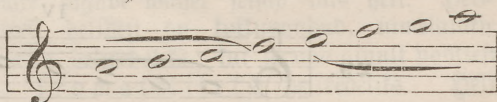
32.
f b es as des ges ces-dur.

§ 41. Heliredelid fis- ja ges-dur, cis- ja des-dur, ces- ja h-dur on ühesugused, meie nimetame neid siis ühte helisewateks (enharmonia) heliredeliteks.

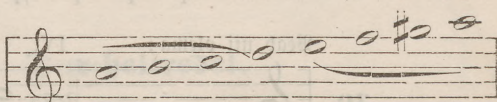
14. Moll-heliredel.

§ 42. Pää moll-heliredel (helitõug) on a-moll, tema järele sünnitatakse kõik teised. Kui kui meie juba duris (§ 37) näinud, on dur-heliredelid kahest ühesugusest jaost (tetrachord) kokku pandud. Kuusama on ka lugu moll-heliredelis, kuid selle wahega, et need jaod mitte ühesugused ei ole, heliastmete kord on teine. Meie jagame moll-heliredelid täie ja poole heli järgude järele kolme jaksu :

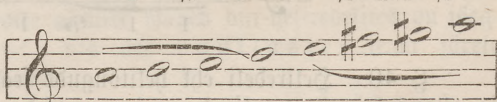
Griialgne (wana greeklaste)

34.
1 1/2 1 1 1/2 1 1

Kokkufõlaline (harmonisch)

35.
1 1/2 1 1 1/2 1 1/2

Wiisiline (melodisch)

36.
1 1/2 1 1 1 1 1/2

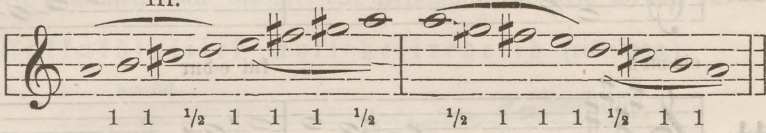
§ 43. Kokkufõlaline (harmonisch) ja wiisiline (melodisch) a-moll heliredel on wanast greeklaste heliredelist sünnitatud (a-st kuni a-ni) mõnede muutmistega. Kokkufõlalises heliredelis on 7-es heliaste, — wiisilises — 6-es ja 7-es heliaste ühendatud.

§ 44. Paneme a-duri ja a-molli (wiisilise) heliredelid kõrwu, siis näeme, kui meie ülespoole need heliredelid mängime, et ainult üks

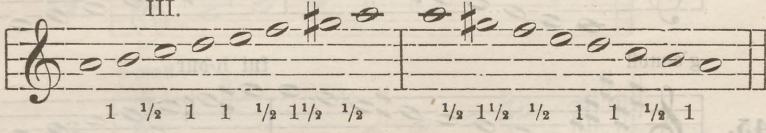
heliaste teine on, nimelt 3-as. A-duris mängitakse a—h—cis, aga a-mollis a—h—c juu.

§ 45. Paneme nüüd mõlemad a-molli heliredelid kõrvu, siis näeme, kui meie need heliredelid ülespoole mängime, et siin ka üks heliaste teine on, nimelt 6-es. Kõrkfölatises on 6-es heliaste „f,“ aga viisilises „fis.“ Allapoole mängides on wahje jälle ühes helis; esimeses mängitakse a—gis—f, teises — a—g—f.

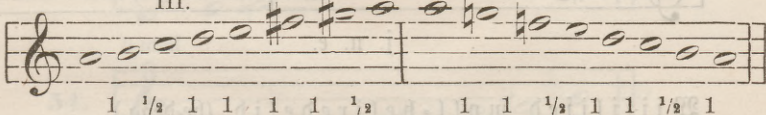
III.

37.

III.

38.

III.

39.

§ 46. Moll-heliredeli ehk helitõugude seadmine dominantide ehk kvintide ringi järele on seefama nagu duris. Soome a-st dominantide ehk kvintide ülespoole, siis on järgmine heliredel (helitõug) e-moll; jellest jälle dominantide — h-moll juu. Sel viisil saame moll-heliredelid ristidega. Soome a-st dominantide ehk kvintide allapoole, siis on järgmine heliredel d-moll; d-st dominantide alla — g-moll juu. Seda viisi dominantides allapoole lugedes saame heliredelid be-dega.

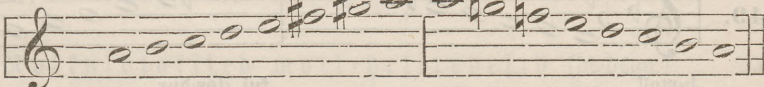
§ 47. Viisiline moll-heliredel saab allapoole teisiti mängitud, kui ülespoole, (waata nr. 39) ehk täie ja poole astmete järk on teine. Nii saab a-moll heliredel allapoole kui esialgne wana a-moll (waata nr. 34) ehk kui e-dur mängitud, ilma eesmärgita; e-moll kui g-dur, d-moll kui f-dur juu.

Viisilised moll-heliredelid (ristidega.)

a-moll

kui e-dur

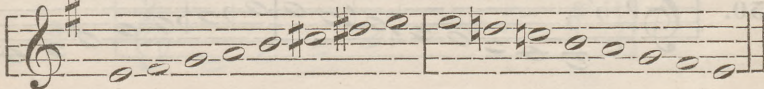
40.

e-moll

kui g-dur

41.

42. h-moll fui d-dur

43. fis-moll fui a-dur

44. cis-moll fui e-dur

45. g's-moll fui h-dur

j. n. e.

Wiiisilised moll-heliredelid (be-dega.)

46. d-moll fui f-dur

47. g-moll fui b-dur

48. c-moll fui es-dur

49. f-moll fui as-dur

50. b-moll fui des-dur

fui ges=duur

The first staff of music is in G major, 4/4 time. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody starts on G4, moves to A4, then B4, and continues with a series of eighth and sixteenth notes, ending on G4. The lyrics 'The old folks at home' are written below the staff.

j. n. e.

S 48. Kõfutõlalised moll = helirebelid saavad niisama alla- kui üle mängitud. Ülendamise ehk alandamise märgid ei saa mitte deli hakatusele, vaid iga heli ette kirjutatud, kus neid tarvis on.

Kokkufõlalisel moli-heliredelid (ristidega.)

52.

53.

54.

55.

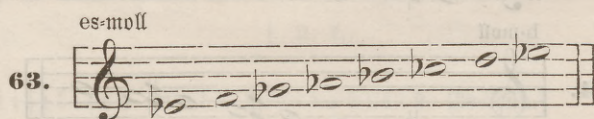
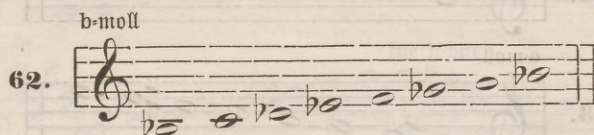
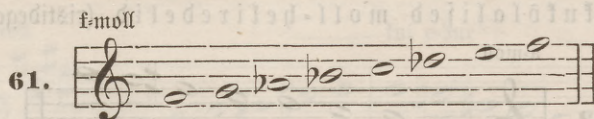
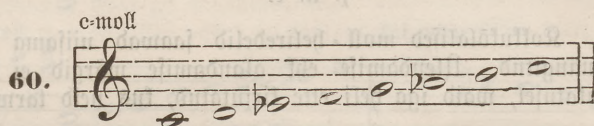
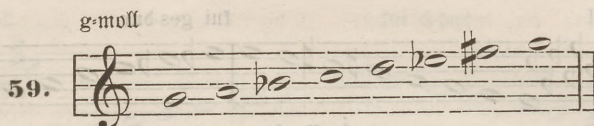
56.

57

j. n. e.

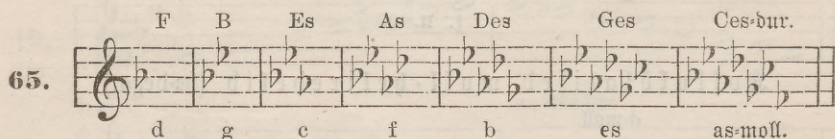
Roßkußlöslisef moll-heliredelid (be-dega.)

58.

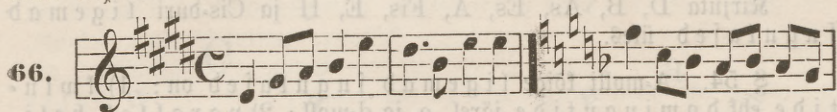
j. n. e.

§ 49. Moll-heliredelid ehk helitõund, millel needjamad eesmärgid ettepandud on kui duril, nimetatakse parallel-heliredeliteks ehk helitõuugudeks. Meie leiame neid, kui durist $1\frac{1}{2}$ astet allapoole, ehk mollist jälle $1\frac{1}{2}$ astet ülespoole loeme. Nii oleks c-durist parallel-heliredel a-moll, a-mollist jälle c-dur (waata nr. 40); g-durist — e-moll f-durist — d-moll jne.

Arvame meie ühteheliselisemad (enharmonia) heliredelid maha, siis on meil 12 dur- ja 12 moll-heliredelit.

§ 50. Heliredeli (helitõun) eesmärgid ($\sharp$ ehk $\flat$) saavad helitüki algusel kohe noodi võtme taht kirjutatud. Need eesmärgid kehtavad siis helitüki lõpuni. Nii saab g-duris iga «f», mis hääles ehk oktaavis ta ka seisab «fis-iks»; muudab helitükk aga oma esialgust helisugu, siis saavad keelamise märgid ettepanud, ja nende järel uue helitõun eesmärki kirjutatud:

15. Helitõugude sugulus.

§ 51. Kui meie kaht heliredelit ehk helitõugu lähemalt läbi vaatame, siis leiame, et ühel enam, teisel jälle vähem ühenimelisi astmeid on. C- ja g-duri vahel on aga üks ainuke aste teisiti, c-duris on «f», g-duris «fis», teised astmed on kõik needsamad. Mida rohkem ülendamise ehk alandamise märkisid helitõunul ees on, seda vähem leiame nende juures ühenimelisi astmeid, nii näituseks on c- ja h-duri vahel ainult üks ühenimelist astet:

c — d — e — f — g — a — h

h — cis — dis — e — fis — gis — ais

§ 52. Riisuguseid helitõugusid, millel mitu ühenimelist astet on, nimetatakse sugulasteks. Mida enam ühenimelisi astmeid, seda ligem on sugulus. Helitõugude sugulus võib kahetordne olla, ligem ja kaugem. Heliredelite ehk helitõugude kokkuseadmise juures näeme, et iga uus heliredel (helitõug) kvinti ringi järele on tehtud. Paneme kõik helitõunid kvinti ringi järele üles, siis saame kergesti nende sugulastest aru.

C^{*}es — G^{**}es — D^{**}es — A^{*}s — E^{*}s — B — F — C — G — D — A — E — H^{*} — F^{**}is — C^{**}is

7 $\flat$ 6 $\flat$ 5 $\flat$ 4 $\flat$ 3 $\flat$ 2 $\flat$ 1 $\flat$ — 1 $\sharp$ 2 $\sharp$ 3 $\sharp$ 4 $\sharp$ 5 $\sharp$ 6 $\sharp$ 7 $\sharp$

as — es — b — f — c — g — d — a — e — h — fis — cis — gis — dis — ais

Täheendus: Et helitõugude juures mitte segadust ei tuleks, siis kirjutame dur-helitõunid suurte ja moll-helitõunid väikeste tähtedega. Helitõunid järgmiste * märkidega on heli järel ühed ja needsamad.

§ 53. C-duri kõige ligemad sugulased on: 1) kvintide ehk dominantide järele, s. o. helitõun, mis C-st 5 heli üles- ehk allapoole leitakse, nimelt G- ja F-dur; 2) ühe ja nendesamade ees-

märkide ehf parallel-helisoov järel, a-moll, ja 3) ühenimelise toonika (I. heliafime) järel, c-moll.

Ülesanne 6.

Kirjuta D, B, As, Es, A, Fis, E, H ja Cis-duri ligemad sugulased üles.

§ 54. A-molli kõige ligemad sugulased on: 1) kvintide ehf dominantide järel, e- ja d-moll; 2) parallel-helitõuu järel, C-dur ja 3) ühenimelise toonika järel, A-dur.

Reitus:

a	parallel	F dominantid	C dominantid	G d dominantid	a dominantid	e
toonika						toonika

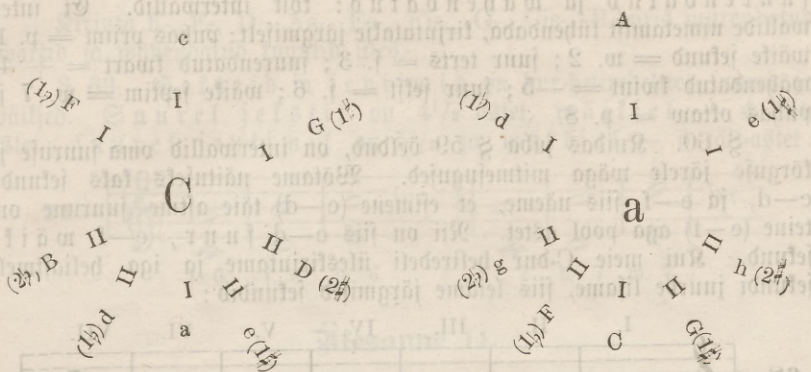
Ülesanne 7.

Kirjuta d, f, g, e, c, fis, h ja b-molli ligemad sugulased üles.

§ 55. C-duri kaugemad sugulased on: 1) need dur-helitõund, mis c-st ühe täie astme üles ehf allapoole seisavad, nimelt D- ja B-dur (helitõund 2 risti ehf 2 be-ga); 2) moll-helitõund, e ja d-moll (ühe risti ehf ühe be-ga).

§ 56. a-molli kaugemad sugulased on: 1) need moll-helitõund, mis a-st ühe täie astme üles ehf allapoole seisavad, nimelt h- ja g-moll (2 risti ehf 2 be-ga); 2) dur-helitõund G- ja F-dur (ühe risti ehf ühe be-ga).

Näitus:

Siin näeme siis C-duri ja a-molli kõige ligemaid (I) ja kaugemaid (II) sugulasi.

§ 57. Kaugemad sugulased C-durist leiame, kui meie $1\frac{1}{2}$ astme üles- ehk allapoole loeme, i. o. Es = (3 ♯) ja A-dur (3 ♯). Veel kaugemad sugulased — kui meie 2 täit astet üles- ehk allapoole loeme, i. o. E = (4 ♯) ja As-dur (4 ♯).

IV. Heliaastmete õpetus.

16. Interwallid.

§ 58. Iga kaugus ühest astmest teiseni nimetatakse muusikas interwalliks, i. o. vaheks. Mõtame C-duri helirebeldi ja waa-tame misjuguiseid interwallisid meie sääl leiame:

67.

priim sekund terts kwart kwint sekst septim oktav non

Nii on siis c-st kuni d-ni sekund (1 aste), c-st—e-ni terts (2 astet), c-st—f-ni kwart ($2\frac{1}{2}$ astet) jne. On g priim, siis on g-st—a-ni sekund (1 aste), g-st—d-ni kwint ($3\frac{1}{2}$ astet) jne. Oktawi järel tuleb non (9-as heliaste). Non ei ole uus intervall, waid sekund üks oktav kõrgemal.

§ 59. Interwallid wõiwad oma suuruse ja kõrguse järel olla: juured, wäiksed, puhtad, juurendatud ja wähen-datud. Puhtad interwallid on: priimid, kwartid, kwintid ja okta-

wid; suured ja väikesed: sekundid, tertsid, sekstid ja septimid; suurendatud ja vähendatud: kõik intervallid. Et intervallide nimetamist lühendada, kirjutatakse järgmiselt: puhas priim = p. 1; väike sekund = w. 2; suur terts = f. 3; suurendatud kvart = + 4; vähendatud kwint = - 5; suur sekst = f. 6; väike septim = w. 7 ja puhas oktaav = p. 8.

§ 60. Kuudas juba § 59 öeldud, on intervallid oma suuruse ja kõrguse järele väga mitmesugused. Võtame näituseks kaks sekundi, c—d, ja e—f, siis näeme, et esimene (c—d) täie astme suurune on, teine (e—f) aga pool astet. Nii on siis c—d suur, e—f väike sekund. Kui meie C-dur helirebelsi üleskirjutame ja iga heliastmele sekundi juurde liisame, siis leiame järgmised sekundid:

68. I. II. III. IV. V. VI. VII.

juur f. w. f. f. f. w.

Nii leiame siis igas dur-helirebelsis 5 suurt ja 2 väikest sekundi, viimased 3-da ja 7-da astme pääl.

Ülesanne 8.

Kirjuta G-, A-, E-, D-, B-, As-, Es-, Fis-duris väikesed sekundid üles ja tähenda, misugusel astmel neid leitakse.

§ 61. Tertsid on suured ja väikesed; suurel tertsil on 2 täit-astet, väiksel — $1\frac{1}{2}$ astet:

69.

f. w. w. f. f. w. w.

Ülesanne 9.

Järgmistele nootidele (vaata lihas) kirjuta a) suured sekundid ja tertsid, b) väikesed sekundid ja tertsid juurde.

§ 62. Kwartid ja kwintid on dur-helirebelsites kõik puhtad, ainult üks kwart on suurendatud (4-dal heliastmel) ja üks kwint vähendatud (7-dal heliastmel). Puhtal kwartil on $2\frac{1}{2}$ astet, suurendatud — 3 täit-astet; puhas kwint on $3\frac{1}{2}$ aste suurune, vähendatud — 3 täit-astet:

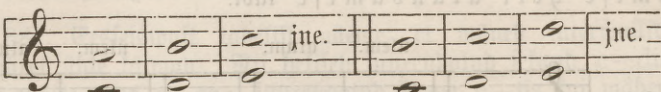
70. IV. VII. astmel

p. 4 + 4 p. 5 5.

Ülesanne 10.

Kirjuta F-, E-, D-, As-, Es-, Fis-, G-, Cis-, B-duris suurendatud kvartid ja vähendatud kvintid üles.

§ 63. Sekstid ja septimid on dur-heliredelites suured ja väiksed. Suurel sekstil on $4\frac{1}{2}$ astet, väiksel — 4 täit-astet; suurel septimil on $5\frac{1}{2}$ ja väiksel — 5 täit-astet:

71.

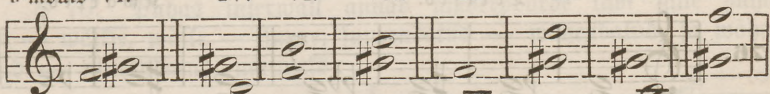
Ülesanne 11.

Järgmistele nootidele kirjuta a) puhtad kvartid ja kvintid, b) suurendatud kvartid ja vähendatud kvintid, d) suured sekstid ja septimid ja e) väiksed sekstid ja septimid.

§ 64. Oktawid on dur-heliredelites kõik puhtad. Puhas oktav on 6 aste suurune.

§ 65. Kui kui juba § 42 öeldud, on moll-heliredelite astmete kord teine kui duris, sellega on siis intervallid oma suuruse ja kõrguse järele ka teised kui duris, sellega on siis intervallid oma suuruse ja kõrguse järele ka teised kui duris. Võtame näituseks kokkukõlalise (harmoonisch) a-moll heliredeli, siis ei leia meie mitte ainult 1) suuri ja väikseid sekundisid, vaid ka ühe suurendatud sekundi, $1\frac{1}{2}$ astme suurune (6-dal heliastmel); 2) suuri ja väikseid tertsiid; 3) kaks suurendatud kvarti, 4-dal ja 6-dal astmel ja ühe vähendatud kvarti, 2 astme suurune 7-dalastmel; teistel astmetel on puhtad kvartid; 4) kaks vähendatud kvinti, 2-sel ja 7-dal, ja üks suurendatud kvinti 4 astme suurune 3-dal astmel; teistel astmetel on puhtad kvintid; 5) suuri ja väikseid sekstisid; 6) vähendatud septimi $4\frac{1}{2}$ astme suurune 7-dal astmel; teistel astmetel on suured ja väiksed.

a-mollis VI. IV. VI. VII. II. VII. III. VII.

72.

Ülesanne 12.

Kirjuta e-, f-, h-, e-, d-, b-, fis-, g-mollis 1) suurendatud sekundid ja kvartid, 2) vähendatud kvartid ja kvintid, 3) suurendatud kvintid, 4) vähendatud septimid üles, ja tähenda, misjagusel astmel neid leitakse.

17. Mundetud intervallid.

§ 66. Iga suurt või puhas intervalli võib juurendada, ja iga väikese ehk puhas intervalli võib vahendada ülendamise ehk alandamise läbi.

Intervallijid suurendatakse ühe ma heli ülendamise ehk alumise heli alandamise läbi.

73. ülem. alum. ülem. alum. heli.

Interwallisid wähendatakse ü lema heli alandamise ehk alumise heli ülendamise läbi:

74. ütem. alum. ütem. alum. hefi.

w. 3 — 3 p. 5 — 5

§ 67. Et fergemalt kõiki intervallisid oma suuruse ja kõrguse järele tundma õppida, peab järgmist tabeli hästi tähele panema:

75. Primid. Sekundid.

p. 1 + 1 - 1 j. 2 w. 2 + 2 - 2

76. Tertid. Kwartid.

i. 3 w. 3 + 3 — 3 p. 4 + 4 — 4

77. Rwintid. Sefstid.

p. 5 + 5 - 5 j. 6 w. 6 + 6 - 6

5 6 7 1 2 3 4

78. Septimid. Oktavid.

i. 7 w. 7 + 7 - 7 p. 8 + 7 - 7

Tähenäus: Järgmised intervallid, mis märgiga * on tähendatud, tulevad harva ette.

§ 68. Tseiseiswast tabelist näeme, et mõned intervallid heli kõrguse järel ühte käiwad. Nii heliseb suurendatud sekund c—dis nii sama kui wäike tertš c—es; suurendatud kwart c—fis kui wähenädatud kwint c—ges; suurendatud tertš c—eis kui puhas kwart c—f; wähenädatud kwart c—fes kui suur tertš C—e, j. w. t. Niijuguheid intervallid, mis heli kõrguse järele ühesugused, aga teisel kirjawiisil üles tähendatud saawad, nimetatakse ü h t e h e l i s e w a t e k s (enharmonia) intervallideks:

+ 2 = w. 3 + 4 = - 5 + 3 = p. 4 - 4 = j. 3

79.

1 1/2 3 2 1/2 2 heli

Ülesanne 13.

Kirjuta a) järgmised suurendatud sekundid w. tertšidesse; b) suurendatud kwartid wähenä. kwintidesse; c) suurendatud tertšid p. kwartidesse, ja e) wähenädatud kwintid suurendatud kwartidesse ümber.

18. Intervallide ümberpööre.

§ 69. Intervallide ümberpööre sünnib järgmisel wiisil: alumine heli saab ülemiseks, ehk ülemine heli alumiseks. Ümberpöörde läbi saame siis uue intervalli. Priimist saab okta, sekundi — septim, tertšist — kwart, kwartist — kwint, kwintist — kwart, sekstist — tertš, septimist — sekund ja oktaunist — priim.

§ 70. Puhas intervall annab ümberpöörde läbi jälle puhta, suur — wäike, wäike — suure, suurendatud — wähenädatud, ja wähenädatud — suurendatud, näituseks:

80.

p. 5 = p. 4 j. 3 = w. 6 w. 2 = j. 7 + 4 = - 5 - 5 = + 4

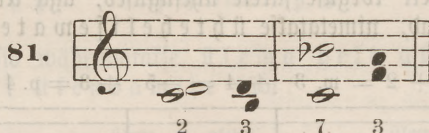
Ülesanne 14.

Järgmised intervallid saagu ümberpööratud.

19. Intervallide jagamine.

§ 71. Intervallid on osalt konsonantsid ja dissonantsid. Konsonantsid on: kõik puhtad intervallid, suured ja väikesed tertsid ja sekstid. Dissonantsid on: suured ja väikesed sekundid ja septimid, ja kõik suurendatud ja vähendatud intervallid.

§ 72. Kui kaks intervalli, konsonants ja dissonants kõlavad, siis kuuleme, et mõlemad omal viisil meie kuulmise pääle mõjuvad. Meie võime igaühe konsonantsiga muusikatiiki lõpetada, ilma et tema järele veel teisi nootid tarvis oleks. Seda ei või aga dissonantsidest mitte välda, need nõuavad lõpus — üleminefut konsonantsisse. Võtame näituseks dissonantsi c—d, ehk c—b, siis kuuleme koha, et need seisvat lõppu ei anna, vaid nende järele peab ikka konsonants tulema:

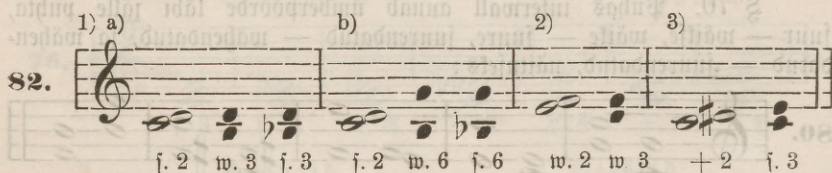
20. Dissonantside tasandamine (Auflösung).

§ 73. Nii kui juba § 71 väldud, nõuavad dissonantsid õiget lõppu, i. o. nende järele peavad ikka konsonantsid seisma. Vaatame, nüüd kuidas see sünnib.

1) Suure sekundi järel seisab suur ehk väike terts ehk sekst. a) Intervalli ülemine heli jääb paigale, — alumine heli astub duris poole astme ja mollis täie astme allapoole; b) ülemine heli sammub kvarti ülespoole, — alumine — poole ehk täie astme allapoole.

2) Väikse sekundi järel seisab väike terts; ülemine heli jääb oma kohale, alumine — astub täie astme allapoole.

3) Suurendatud sekund läheb suurde tertsi, ehk tema järel seisab suur terts; alumine heli jääb paigale, — ülemine sammub poole astme ülespoole:

Ülesanne 15.

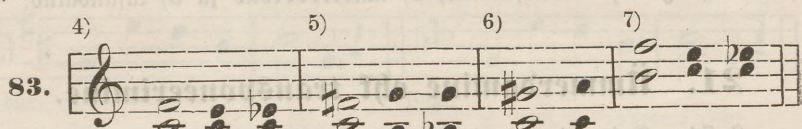
Särgmised suured, väikesed ja suurendatud sekundid saagu õigesti tasandatud (aufgelöst).

4) Puhata kwarti järel seisab suur ehk väike tertš; alumine heli jääb oma paiga pääle, — ülemine läheb poole (duris) ehk täie (mollis) astme allapoole.

5) Suurendatud kwarti järel seisab väike ehk suur sekst; ülemine heli läheb poole astme ülespoole, — alumine — poole (duris) ehk täie (mollis) astme allapoole.

6) Suurendatud kwint läheb suurde seksti; ülemine heli astub pool astet ülesse, — alumine jääb paigale.

7) Vähendatud kwinti järel seisab suur ehk väike tertš; alumine heli läheb poole astme ülesse, — ülemine täie ehk poole astme alla:

83.

p. 4 = j. 3 w. 3 + 4 = w. 6 j. 6 + 5 = j. 6 - 5 = j. 3 w. 3

Ülesanne 16.

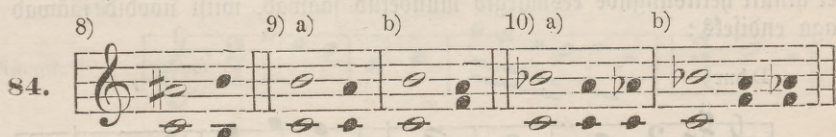
Tasanda järgmised intervallid.

8) Suurendatud seksti järel seisab oktaav; alumine heli läheb poole astme alla, ülemine poole astme ülesse.

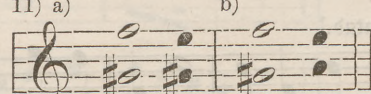
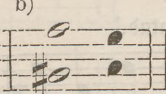
9) Suure septimi järel seisab suur sekst või tertš; a) ülemine heli läheb täie astme allapoole, — alumine jääb paigale; b) ülemine heli astub täie astme allapoole, — alumine kwarti ülespoole.

10) Väikse septimi järel seisab suur ehk väike sekst või tertš; a) alumine heli jääb oma paiga pääle, — ülemine astub poole ehk täie astme allapoole; b) ülemine heli läheb poole ehk täie astme allapoole, alumine — kwart ülespoole.

11) Vähendatud septimi järel seisab väike sekst ehk puhaskvint; a) alumine heli jääb oma paiga pääle, ülemine astub poole astme allapoole; b) juures läheb alumine heli poole astme ülesse, ülemine aga poole astme allapoole:

84.

+ 6 = p. 8 j. 7 = j. 6 j. 7 j. 3 w. 7 j. w. 6 w. 7 j. w. 3

11) a) b)

- 7 = 6 - 7 = p. 5

Ülesanne 17.

Tasanda järgmised suured, väiksed ja vähendatud septimid.

Ülesanne 18.

Kirjuta G-, F-, Es-, D-, B-, A-, H-duris suured sekundid, vähendatud kvintid ja suurendatud kvartid üles ja tasanda neid.

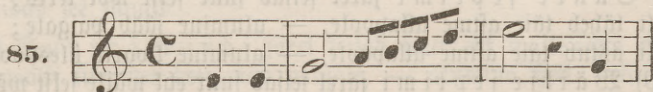
Ülesanne 19.

Suurendatud sekundid ja vähendatud septimid e-, f-, d-, g-, a-, h-mollis saagu 1) üleskirjutatud, 2) ümberpööratud ja 3) tasandatud.

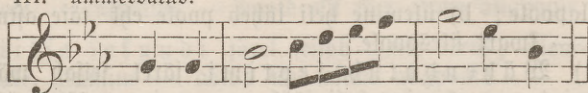
21. ümmerdamine ehk transponeerimine.

§ 74. Kui meie ühe ja sellesama viisi, ilma et teda muudame, teisesse helitõuusse kirjutame, siis on see ü m m e r d a m i n e ehk mõõra sõnaga t r a n s p o n e e r i m i n e. Tahame näituseks järgmist C-duris kirjutatud viisi Es-durisse ümmerdada, siis on selle juures tähele panna, misjuures heliastmega viis päale hakkab. Siin hakkab ta 3-da heliastmega, s. o. noodi e-ga päale. Es-duris hakkaks viis siis noodi g-ga, s. o. ka 3-da heliastmega.

III.

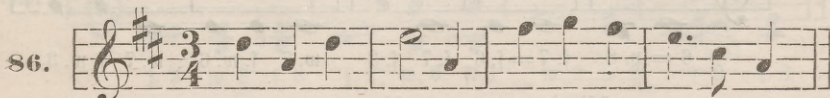

III. ümmerdatud.

§ 75. Tahetakse viisi ainult pool astet madalamalt või pool astet kõrgemalt mängida ehk kirjutada, siis on selle juures tähele panna, et ainult helitõuungude eesmärgid muudetud saavad, viisi noodid jäävad aga endiselt:

D-dur

Des-duri ümmerdatud.¹

§ 76. Noodi võtmete tundmine fergitab transponeerimist. Võtame näituseks järgmise viisi ja paneme mitmesugused võtmed tema ette, siis näeme, et viis uues helitõuus heliseb, noodikohtad jäävad endiselt :

88. *Viinli,* *baasi,*

C-dur E-dur

alti, *tenori-võtmes.*

D-dur B-dur

22. Selts-ehted.

§ 77. Iga viisi noodil võib ilustuseks abinoota olla. Abinoota ei tule mitte taktijagudeks arvata, vaid iga takt on ilma abinoodita täielik, üksnes päänoot annab oma ajapikkusest abinoodile mõni kord suurema ehk vähema jao. Neist abinootidest saame siis mitmesuguseid viisi ilustusi, nimelt: 1) ettelööf, 2) keere, 3) triller, 4) lingus ehk pralltriller.

§ 78. Pikk ettelööf ehk väikene noot seisab pea noodi ees ja saab temast poole ajapikkusest, ehk abinoot välistab niisama kaua kui päänoot. Seisab pikk ettelööf punktiga noodi ees, siis saab ettelööf terve päänoodi ajapikkuse, ja päänoodile jääb üksi punkti ajapikkus :

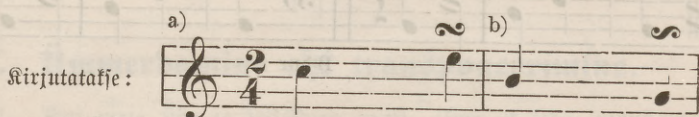
89. Kirjutatakse :

Mängitakse :

§ 79. Lühike ettelööf on ka väikene abinoot; teda võib pifast ettelöögist jellel läbi ära tunda, et abinoodi lipust igatord kriips läbi on tõmmatud (X). Lühike ettelööf võtab õige väikese osa päänoodi ajapikkusest ära.

§ 80. Keere, mõõra sõnaga „gruppetto“ on kolmest väiksest noodist kokkupandud, mida päänoodi ette kirjutatakse; nendest on kaks abinooti, ülemine ja alumine, ja päänoot seisab nende keskel.

§ 81. Keeret tähendatakse ka selle ehk märgiga, ja see märk seisab noodi pääl ehk tema taga. Hakkab keere ülemise abinoodiga, siis on märk nii (); hakkab ta aga alumise abinoodiga, siis saab märk nõnda () kirjutatud:

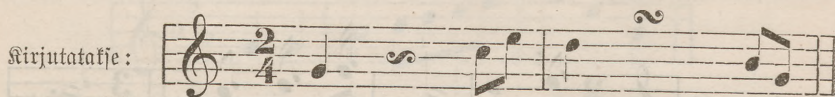

90.

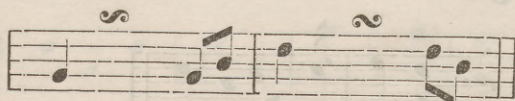

Siin peame aga veel tähele panema, et alumine abinoot ikka pool astet peab olema, nagu a) juures, kus keere noodi dis-ga pääle hakkab; b) juures hakkab keere ülemise abinoodiga a-ga pääle.

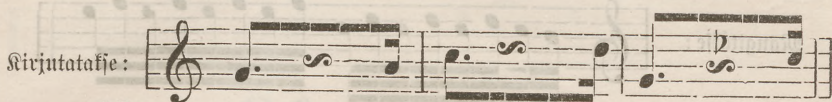
§ 82. Kui keere mitte noodi pääl, vaid kahe noodi vahel seisab, siis on ta neljast noodist kokku pandud; seisab ta kahe ühesuguse noodi vahel, siis kirjutatakse jälle kolm nooti:

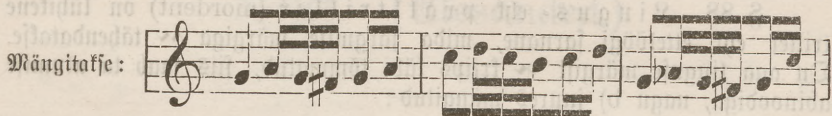
91.

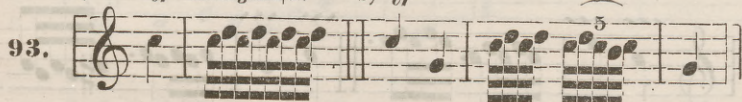
§ 83. Kui keere ühe punktiga noodi taga seisab, siis mängitakse teda enne punkti, aga punkti asemel saab pää-noot veel keere lõpul forratud. Ülemine abinoot keeres võib täis- ehk pool-astet olla, selle tarvis kirjutatakse keere märgi üle ehk alla ülendamise (#) ehk alandamise (b) märka:

92.

§ 84. Triller on pää- ja tema ülema abinoodi mitmekordne, rutuline kordamine. Ta kestab nii kaua, kui päänoodi ajapikkus wältab. Trillerit tähendatakse järgmise märgiga *tr* ehk *tr*. Kui trilleriga lõpetust tehtakse nii kui b) juures, siis wõetakse lõpuks üks kord alumine abinoot ja selle järele veel päänoot, sel wiisil tuleb üks noot rohkem mängida:

a) *tr* Mängitakse: b) *tr*

§ 85. Kui triller astmete wiisil edasi sammub, siis hakkab ta üks kord päänoodiga ja teine kord abinoodiga pääle. Niisugused trillerid, kus nendest mitu järginööda üksteijega ühendatakse, hiiutakse *triller*-a h e l a k s, ja mängitakse nõnda:

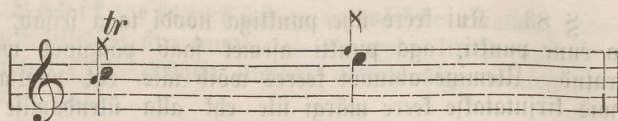

§ 86. Kahetfordset trillerit mängitakse nii:

§ 87. Kui lühikene ehk kahetfordne ettelööb trilleri ees seisab, siis saab ta temaga seotud ja hakkab triller ettelöögi noodiga:

Kirjutatafje :

96.

Mängitafje :

§ 88. Liugus- ehf pralltriller (mordent) on lühikene triller ehf ettelöögi sarnane, mida järgmise märgiga $\sim$ tähendatafje. On aga liuguse märgist $\sim$ kriips läbi tõmmatud, siis saab ta alumise abinoodiga, nagu b) juures mängitud :

a) $\sim$ $\sim$ Mängitafje :b) $\sim$ $\sim$ Mängitafje :

97.

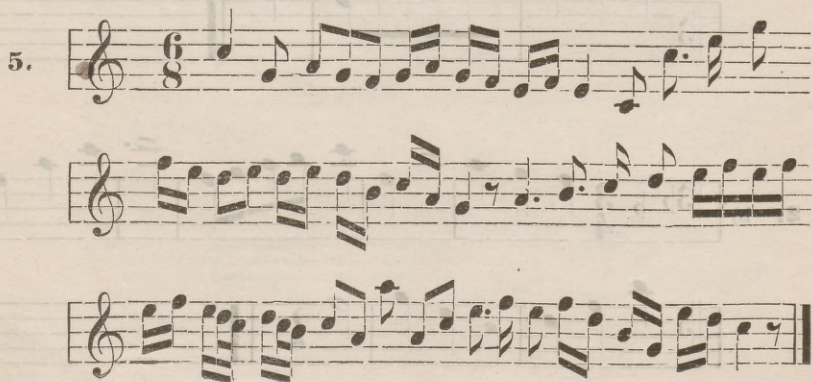
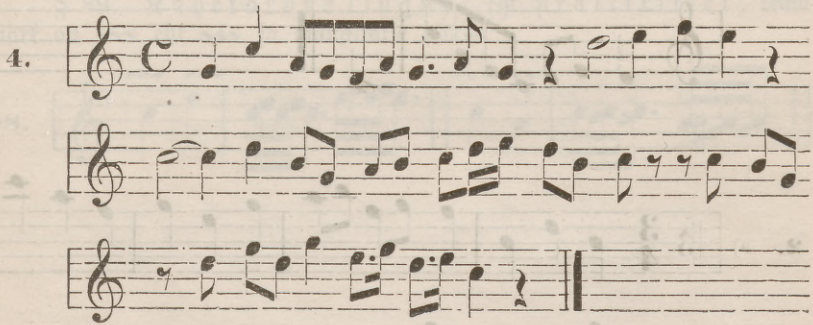
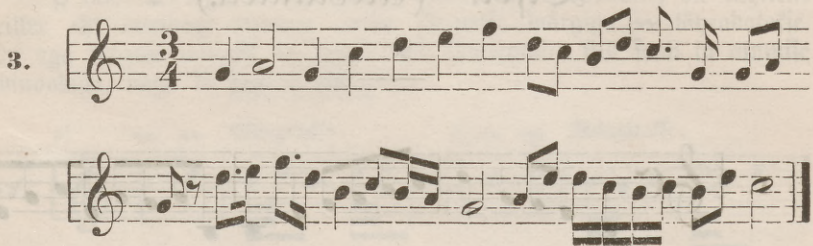
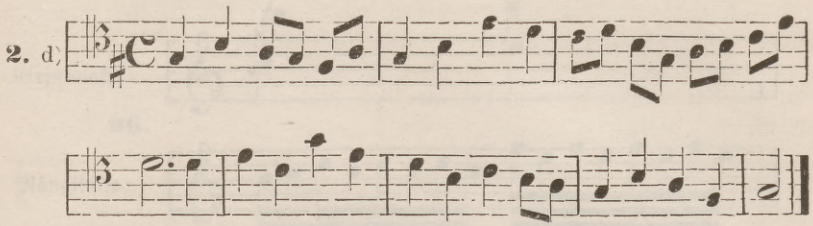
§ 89. Kahefordue liugus- ehf pralltriller, tema märk on $\sim$ ehf $\sim$ ja mängitafje nõnda :

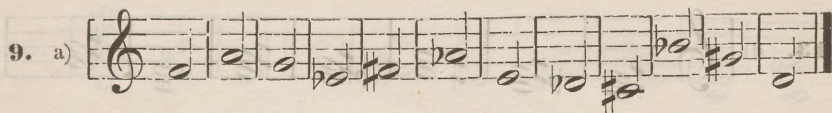
98.

Lisa. (Ülesanded.)

1.

13. d)

Exercise 13. d) consists of two staves of music in treble clef. The first staff contains seven measures of music, each with a single note and a sharp sign (#) to its left. The notes are: D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), and C5 (quarter). The second staff contains three measures: D4 (quarter), E4 (quarter), and F#4 (quarter), followed by a double bar line.

13. e)

Exercise 13. e) consists of two staves of music in treble clef. The first staff contains seven measures of music, each with a single note and a sharp sign (#) to its left. The notes are: D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), and C5 (quarter). The second staff contains three measures: D4 (quarter), E4 (quarter), and F#4 (quarter), followed by a double bar line.

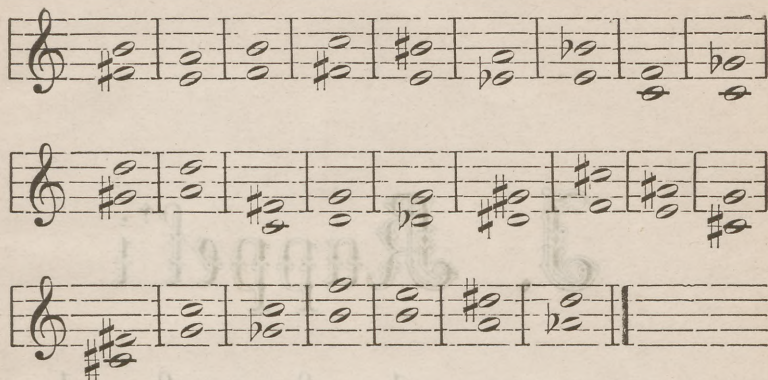
14.

Exercise 14 consists of three staves of music in treble clef. The first staff contains seven measures of music, each with a single note and a sharp sign (#) to its left. The notes are: D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), and C5 (quarter). The second staff contains three measures: D4 (quarter), E4 (quarter), and F#4 (quarter), followed by a double bar line.

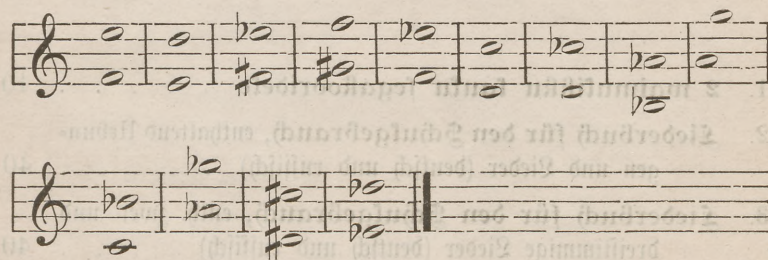
15.

Exercise 15 consists of three staves of music in treble clef. The first staff contains seven measures of music, each with a single note and a sharp sign (#) to its left. The notes are: D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), and C5 (quarter). The second staff contains three measures: D4 (quarter), E4 (quarter), and F#4 (quarter), followed by a double bar line.

16.

17.

I. Kappel'i

u u e m a d l a u l u d :

1. 2 waimuſikkut laulu ſegakoorideſe 10 kop.
2. Liederbuch für den Schulgebrauch, enthaltend Uebun-
gen und Lieder (deutſch und ruffiſch) 40 "
3. Liederbuch für den Schulgebrauch, enth. zwei- und
dreistimmige Lieder (deutſch und ruffiſch) 40 "
4. Lauluſaani I. jagu I. anne (iſmal. lauluſud) 20 "
5. Lauluſaani I. jagu II. anne (iſmal. lauluſud) 20 "
6. Lauluſaani II. jagu I. anne (waimuſ. lauluſud) 20 "
7. Kooli lauluſiſe raamat (Geſti ja Wenekere lauluſud). 35 "

